

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 3 december 2021

Mål nr

Ö 6651-20

PART

Klagande

DA

SAKEN

Utdömande av vite

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2020-11-18 i mål Ö 11012-20

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDE I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

DA har yrkat att Högsta domstolen ska upphäva beslutet om utdömande av vite.

Högsta domstolen har hämtat in yttranden från Polismyndigheten och tingsrätten.

SKÄL

Bakgrund

1. Tingsrätten kallade DA, som är polis, att höras som vittne vid en huvudförhandling. Han delgavs kallelsen, som var förenad med ett vite på 4 000 kr.
2. Vid förhandlingen inställde sig inte DA. Tingsrätten, som utan framgång försökte nå honom per telefon, fann att hans frånvaro utgjorde hinder mot att hålla förhandlingen och bedömde att det inte var sannolikt att han hade laga förfall. Han förpliktades därför att betala vitet.
3. DA överklagade tingsrättens beslut och anförde sammanfattningsvis följande. Han var i tjänst den aktuella dagen. Drygt en timme innan han skulle inställa sig vid tingsrätten kom det in ett högt prioriterat ärende vilket han, som har specialistkompetens, var tvungen att åka på. När han insåg att han inte skulle kunna komma i tid försökte han ringa till tingsrätten för att fråga om han kunde närvara per telefon. Trots flera försök kom han inte fram. Då han i efterhand kontrollerade sin telefon kunde han konstatera att han inte hade några missade samtal den aktuella dagen.
4. Hovrätten har avslagit överklagandet.
5. I Högsta domstolen har DA anført att den dag han var kallad att vittna skulle en större mängd narkotika och en gärningsman säkras. Alla som jobbade behövdes för att uppdraget skulle lyckas. Som polisman sitter man på dubbla stolar när man ska vittna. I ena vågskålen är förhandlingen, i den andra att arbetsgivaren säger att man ska åka på uppdrag.

6. Polismyndigheten har i sitt yttrande uppgett sammanfattningsvis följande. Den tid som en polisman står till domstols förfogande på grund av en händelse i tjänsten räknas som arbetstid, om arbetstagaren i förväg anmält detta till arbetsgivaren. En sådan anmälan är en skyldighet och en förutsättning för att arbetsgivare och arbetstagare i dialog ska kunna planera arbetsuppgifterna så att närvaron i domstolen säkerställs. Mot denna bakgrund kan det inte anses förenligt med vittnesplikten att en polis tjänstgör i händelsestyr, operativ tjänst samtidigt som han eller hon är kallad att vittna i domstol.

7. Av yttrandet från tingsrätten framgår att den utan framgång försökte kontakta DA per telefon och att såväl rättens ordförande som åklagaren var av uppfattningen att telefonförhör hade varit tillräckligt.

Frågan i målet

8. Frågan i målet är om en polisman som har kallats att vittna vid en domstolsförhandling kan anses ha haft laga förfall för sin utevaro på grund av att han eller hon i stället har utfört annat uppdrag i tjänsten.

Den rättsliga regleringen

9. Den som ska höras som vittne ska enligt 36 kap. 7 § rättegångsbalken vid vite kallas att infinna sig vid förhandling inför rätten.

10. Om vittnet uteblir, ska rätten pröva om vitet ska dömas ut. Kan det på grund av någon särskild omständighet antas att vittnet har laga förfall, ska rätten dock först bereda denne tillfälle att komma in med utredning om detta. Om det är sannolikt att vittnet har laga förfall, ska underlåtenheten att infinna sig inte leda till någon påföljd. (Se 32 kap. 6 § rättegångsbalken.)

11. Laga förfall är när någon genom avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet, som inte bort förutses eller rätten annars finner utgöra giltig ursäkt, har hindrats att fullgöra vad som ålegat honom eller

henne (se 32 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken). Som laga förfall kan godtas inte bara absoluta hinder utan varje omständighet som är av sådan beskaffenhet att det inte skäligen kan krävas att den aktuella personen ska närvara eller på annat sätt vara verksam i rättegången (se NJA II 1943 s. 420).

12. Behovet av effektivitet i rättsväsendet innebär att det bör ställas höga krav på den som involveras i ett domstolsförfarande, t.ex. genom en kallelse att inställa sig till en förhandling. Ett vittne måste därför planera sin inställelse med noggrannhet och förutseende. Vid bedömningen av om ett vittne har laga förfall ska det också vägas in att utdömande av vite utgör en straffliknande påföljd. Det har ansetts medföra att det ligger mindre nära till hands att låta en enskild svara för missförstånd som har berott på någon annans försummelse. (Se ”Den brustna vajern” NJA 1977 s. 367 och ”Vittnet på Rhodos” NJA 2017 s. 210 p. 6 och 7.)

13. Det är den som påstår laga förfall som har bevisbördan för de omständigheter som åberopas till stöd för påståendet.

Särskilt om situationen då en polisman kallats att vittna

14. Det är inte ovanligt att en polisman kallas som vittne för att berätta om händelser som har inträffat i tjänsten. Vittnesplikten och den rättsliga regleringen i övrigt för vittnen gäller fullt ut även i sådana situationer.

15. Vad som däremot särskiljer en polisman som vittnar på grund av en händelse i tjänsten från ett vittne i allmänhet är att den tid som polismannen står till domstolens förfogande i regel räknas som arbetstid. Polismannen ska i förväg anmäla till arbetsgivaren att han eller hon har kallats att vittna. (Jfr p. 6.)

16. Anmälningsskyldigheten fyller åtminstone två funktioner. För det första säkerställer den att polismannen får möjlighet att vittna under arbetstid. För

det andra skapar den förutsättningar för arbetsgivaren att planera verksamheten på bästa möjliga sätt. Det senare får anses vara av särskild betydelse när den polisman som ska vittna tjänstgör i operativ verksamhet, inte minst om han eller hon har särskilda kunskaper eller färdigheter. Genom anmälnings-skyldigheten främjas effektiviteten i rättsväsendet, såväl vad gäller Polismyndighetens som domstolarnas förutsättningar att fullgöra sina uppdrag.

17. Det får förutsättas att Polismyndigheten vid sin planering av polismäns arbetsuppgifter i princip utan undantag ger polismän möjlighet att fullgöra sin vittnesplikt. En god och förutseende planering från myndighetens sida kan emellertid inte förhindra att det någon gång inträffar oförutsedda händelser av mycket allvarlig karaktär som det bedöms nödvändigt att involvera den vittnespliktiga polismannen i, exempelvis därför att han eller hon har en alldeles särskild kompetens. Det måste då godtas att Polismyndigheten beordrar polismannen att prioritera andra tjänsteåligganden framför sin vittnesplikt. Det får till följd att laga förfall får anses föreligga om polismannen har anmält till arbetsgivaren att han eller hon är skyldig att vittna och arbetsgivaren trots detta beordrar henne eller honom att utföra polisiära uppgifter.

18. Det är polismannen som har bevisbördan för de omständigheter som han eller hon åberopar till stöd för att det förelåg laga förfall (se p. 13). För att polismannen ska anses ha fullgjort sin bevisbörda bör det krävas att han eller hon förser domstolen med ett underlag som utvisar att arbetsgivaren – efter att ha underrättats om att polismannen kallats till domstolen för att vittna – har beordrat polismannen att prioritera sina tjänsteåligganden framför vittnesplikten.

Bedömningen i detta fall

19. Det framgår inte av den utredning som DA har presenterat att han i förväg hade anmält till sin arbetsgivare att han skulle vittna. Det finns inte

heller några konkreta uppgifter som visar att arbetsgivaren uttryckligen beordrade honom att prioritera sina tjänsteåligganden framför vittnesplikten. DA har således inte visat att han hade laga förfall.

20. Det förhållandet att DA före förhandlingen försökte kontakta tingsrätten är inte av sådant slag att det kan påverka bedömningen av om laga förfall förelåg. Det bör inte heller leda till att han på annan grund befrias från skyldigheten att betala vite.

21. Överklagandet ska alltså avslås.

I avgörandet har deltagit justitieråden Svante O. Johansson, Sten Andersson, Stefan Johansson (referent), Cecilia Renfors och Johan Danelius
Föredragande har varit justitiesekreteraren Karin Lundqvist